

ЗАМАНИ

Газета издается на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: zamankbr.ru

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Кыраал жумушпа

Олег Белавенцев, Юрий Коков эмда Юнус-Бек Евкуров Санкт-Петербургда иш бла болгъандыла

Тюнене РФ-ни Президенти-ни СКФО-да толу эркинликке келечиси **Олег Белавенцев**, Къабарты-Малкъарны Башчысы **Юрий Коков** эмда Ингушетия Республиканы таматасы **Юнус-Бек Евкуров** Санкт-Петербургда иш бла баргъандыла. Ала Аскер-тенгиз политехника институтда болуп, анда вузну башчылары, преподавательлери эмда курсантлары бла тубешгендиле. Бу вузда Шимал Кавказы ре-

гионларындан кѣп жаш адам окуйду. Къабарты-Малкъардан жашла республиканы оюнчусуна мында кыалай тургъанларыны, окугъанларыны, кеслерин кылай журюктенлерини юсюнден хапар айтхандыла.

Ол кюн окууна СКФО-ну делегациясы Санкт-Петербургдагы Тенгиз биригиче кыралгъанлы 108-жыллыгына аталган кыуанлагъа кыатышхандыла.

СУРАТЛАДА: (башында) тубешуге кыатышхандыла; (тубюнде) Санкт-Петербургну Аскер-тенгиз политехника институтунда Къабарты-Малкъардан курсантла.

Сый бериу

Юрий Коков Къабарты-Малкъарны алимлерин профессионал байрамлары бла алгышлагъанды

«Къабарты-Малкъарны илму онглары бек уллудула. Бизни алимлерибизни жетишимлери кѣп жерледе хайырландыдыла, ала кеслери уа, регионну социал-экономика жаны бла айнытугъа, магъаналы борчланы толтуруугъа тири кыатышып, ахшы юлюш кыошадыла», деп айтылады КъМР-ни Баш-

чысыны Instagramда алгышлау сѣзюнде.

Юрий Коков республиканы алимлерине ишлерине жууаплы кѣзден кыарагъанлары, арымай-талмай урунганлары ючюн жүрек ыразылыгын билдирип, алагъа жангы жетишимле, жангычылыкъла, тынчлыкъ-ырахатлыкъ тежегенди.

Форум

Байламлыкъланы айнытыргъа таукелдиле

Алгъаракълада билдиргенибизча, «Сочи 2018» деген 17-чи Битеруссей инвестициялы форумгъа **Юрий Коков**ну башчылыгъы бла Къабарты-Малкъарны келечилери кыатышырыкъдыла. Анда регион медицина, туризм эм промышленность бѣлюмле бла байламлы жети миллиард сом багъасы беш

проект кѣргюзтюллюкюду.

Ол санда Карелия Республика бла инфраструктура эм социал проектлени бирге бардыргъа келишим этилликди. Эки жаны да мындан арысында экономика, илму-техника эм маданият бѣлюмледе байламлыкъланы айныта барыргъа таукелдиле.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствоосуну пресс-службасы.

Парламент

Депутатла президент айырыулагъа хазырлануу кыалай баргъанына кыарагъандыла

КъМР-ни Парламентини президиуму кесини кезулюу жыйылыуун Правительствоосуну юйюнде Айырыуу комиссиясы бла бирге бардыргъанды. Анда сѣз РФ-ни Президентини айырыулагъа хазырлануу юсюнден баргъанды. Аны спикер **Татьяна Егорова** бардыргъанды.

Кенгешге КъМР-ни Айырыуу комиссиясыны таматасы **Вячеслав Гешев**, республиканы

Башчысыны Парламентде бла суд органлада келечиси **Мадина Дышекова**, спикерни орунбасарлары **Михаил Афашагов** бла **Жанатайлы Салим** да кыатышхандыла. Аны ача, Татьяна Егорова, арт кезиуде кыол кѣторюу жаны бла законлагъа тюрленуле кийирилгенлерин белгилеп, алыны энчилеклерин сюзерге чакыргъанды. Айырыу ко-

миссияны башчысы Вячеслав Гешев кыралны башчысын сайлаугъа хазырлануу кыыстау баргъанын чертгенди. Ол кюн 354 участка ишлерикди, алада ачыкчылыкъны жалчытыр мурат бла айырычуланы бюллетеньлерин санагъан электрон приборла хайырланыллыкъдыла.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Абдулаланы Камалны жашы Мустафаны «Къабарты-Малкъар Республиканы алында кыыйны ючюн» орден бла саугъалау юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны

УКАЗЫ

Ветеранлагъа социал болушлукъ этиу эмда жаш тѣлюню патриот ниетде юйретуу жаны бла жамауат ишге тири кыатышханы ючюн **АБДУЛЛАЛАНЫ КАМАЛНЫ** жашы **Мустафаны** – Нальчик шахарда Урушуну, Сауутланган кючлени эмда право низамны саклаучу органланы ветеранларыны (пенсиячыларыны) жамауат организациясыны председателини – «Къабарты-Малкъар Республиканы алында кыыйны ючюн» орден бла саугъаларгъа.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы
Нальчик шахар, 2018 жыл 9 февраль, №10-УТ

Ю.КОКОВ

Абдулаланы Камалны жашы Мустафа 1933 жылда 15 июнда Къабарты-Малкъар автоном областны Кенделен элинде туугъанды. Гомельде СССР-ни хауада кыорулануу радиотехника училищесин, 1974 жылда хауада кыорулануу Совет Союзну Жигити маршал Г.К.Жуков атлы аскер-команды академиясын бошганды. 1974-1975 жыллада СССР-ни хауада кыорулануу аскерлеринде, 1975-1983 жыллада Красноярски хауада кыорулануу радиоэлектроникасыны бийик командалы училищесинде кыулукъ этенди.

1983 жылда запаска чыкъгъандан сора «Каббалкавтосервис» биригиде баш инженер, «Нартан» санаторийде баш врачны орунбасары, Къабарты-Малкъар область курорт советини баш специалисти, «Нальчик курорт» ОАО-ну баш специалисти болуп ишлегенди.

2004 жылдан башлап Урушуну, Сауутланган кючлени эмда право низамны саклаучу органланы ветеранларыны Нальчик шахар советине башчылыкъ этип келеди. Нальчик шахарны сыйлы инсанды.

Кызыл Жулдузну, «СССР-ни Сауутланган кючлеринде Ата журтха кыулукъ этени ючюн» орденле, «СССР-ни Сауутланган кючлеринде бет жарыкны кыулукъ этени ючюн» майдалны юч даражасы бла, КъМР-ни Сыйлы грамотасы, республиканы Парламентини Сыйлы грамотасы бла саугъаланганды.

Х.Я.Кардановну «Къабарты-Малкъар Республиканы алында кыыйны ючюн» орден бла саугъалау юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны

УКАЗЫ

Музыка искусствону айнытыргъа уллу кыыйн салганы ючюн **КАРДАНОВ Хасан Якубовични** «Къабарты-Малкъар Республиканы алында кыыйны ючюн» орден бла саугъаларгъа.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы
Нальчик шахар, 2018 жыл 9 февраль, №11-УТ

Карданов Хасан Якубович 1923 жылда 23 февральда КъМАССР-ни Биринчи Чегем элинде туугъанды. 1954 жылда Ленинградны консерваториясында къабарты студияны бошганды. 1954-1957 жыллада КъМАССР-де (Нальчик ш.) Халкъ чыгармачылыкъны юйюнде ишлегенди. Композиторланы 1-чи Битеруссей съездини делегаты болгъанды (1960).

1967-1971 жыллада – Къабарты-Малкъар радиону хоруну художестволу башчысыды, 1962-1968 жыллада – КъМАССР-ни Композиторларыны союзуну председателиди, ызы бла жууаплы секретарды, консультантыды.

Х.Я.Карданов «Мадина» деген биринчи къабарты операны (М.Ф.Валов бла бирге), «Расплата за любовь» балетни, «Сын медведя Батыр» музыка жомакъны эмда «Лесная сказка» мюзиклин авторду. Къабарты-Малкъар Республиканы гимнин кыурау жаны бла конкурса хорлапанды. РСФСР-ни халкъ артистиди, РСФСР-ни искусстволарыны сыйлы кыулукъчусу, КъМАССР-ни искусстволарыны сыйлы кыулукъчусу, КъМАССР-ни Кырал саугъасыны лауреатыды.

В.Ш.Хажуевни «Къабарты-Малкъар Республиканы алында кыыйны ючюн» орден бла саугъалау юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны

УКАЗЫ

Къабарты-Малкъар Республиканы социал-экономика айныууна уллу кыыйн салганы ючюн **ХАЖУЕВ Владимир Шамиловични** – «Терекде налмас инструментлени заводу» акционер обществовону директорларыны советини председателини – «Къабарты-Малкъар Республиканы алында кыыйны ючюн» орден бла саугъаларгъа.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы
Нальчик шахар, 2018 жыл 9 февраль, №12-УТ

Хажуев Владимир Шамилович 1938 жылда 10 февральда Терек шахарда туугъанды. Москваы эл миллион механизациялау эмда электрификациялау институтун эл мюлк производство ишлени механизациялау бѣлюмюн бошганды.

Урунуу жолун Прохладный Ленин орденли ремонт заводунда тамата мастер болуп башлагъанды. Ызы бла Къабарты-Малкъарны налмас инструментли заводунда тамата инженер-конструктор, бѣлюмю начальниги, баш инженер, предприятини генеральный директору болуп ишлегенди.

1997 жылда февральдан башлап 1998 жылда октябрьге дерди КъМР-ни промышленность, транспорт эмда связь министр болуп тургъанды. 1998 жылда октябрьден бери «Терекалмас» АО-ну директорларыны советини председателиди. Урунуууу Кызыл Байрагыны эки орденни, Халкъланы шубѣлукларыны орденни, «Жигер урунган ючюн» майдал бла саугъаланганды. РФ-ни машинала ишлеуою сыйлы кыулукъчусу, СССР-ни Илму эмда техника жаны бла кырал саугъасыны лауреатыды. Терек шахарны сыйлы инсанды.

Депутатта президент айырыулагда хазырлануу кылай барганына кырагандыла

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

272 участкада уа видеоканера са-
лынгандыла, алай бла алада кыол кё-
норюу кылай барганын, бюллетеньле
саналганын да Интернетте тюзюнлей
эфирде кёрюрге боллуккыду.

Биринчи кере кыол кёнорюу откре-
пительный талонсуз бардырыллыккыды. 18
мартта кыралны инсаны жашаган
элинден, шахарындан узакда болса,
турган жеринде кыол чёп атаргыа
эркинди. Жаланда аны юсюнден алгда-
дан да заявление жазаргя тийишлиди.

Докладчыгя соруула кёп болган-
дыла. Татьяна Егорова сайлаулагда
асламында тамата тёлую келечилери
кыатышханларын белгилеп, жашла,
кызыла бла кыаллай ангылатуу иш то-
турулганын билдире суйгенди.

Вячеслав Мичевичини айтханына кёре,
вузда студентле бла тубешиуле,
ушакыла кыралгандыла, Парламентде
Жаш тёлу палата, Жамауат палатада
жаш тёлу совет бла да байламлыкыла
бардыла. «Тубешиуени алында кыол
кёнорюуге 3-4 адам барлыкларынын айта
езеле, лекцияны ахырында уа студентле
барысы да кеслерини айырыу эркинчи-
ликтерин толтурулуклары билдиредиле.
Ол а иги жетишимди», - дегенди ол.

Депутатта айырыу участкалада на-
блюдательли ишлеринде тюрлениуле
болганларын бла кыалгандыларын да

билдире суйгенди. **Сафарби Ма-
ремуков** а кыоркыуусулук кыалай
жалчытылыныргын сорганды.
Вячеслав Гешев, биринчиден, айырыу
участкалада ишлерик полициячыла
кеслерини сайлауларын кыулук этген
жерлеринде этериклерин чертгенди.
Кыоркыуусулуккы юсюнден айтханда
уа, кыол кёнорюу бардырыллыккы ме-
кямада темир затпаны тинтген обо-
рудование салыныркыды, бюгюнлюкде
республикагя 90 металлоскатле
бёлүнгенди.

Чёп атынуу кюнүнде терактланы юс-
леринден жалган билдириуле кёбей-

ириктери белгиленеди. Республиканы
Айырыу комиссиясы алай болумда
адамла сайлауларын чырмаусуз этерча
мадарла да толтуруды.

Депутат **Валерий Гривевич** а ай-
рыуучула кыайсы участкада кыол
кёнорюуликтери жазылып чакырыула
юлешинирикмидиле деп сорганды.
Докладчы, бу ишни магъаналыгынын
чертип, ол жаны бла РФ-ни Почтасы бла
келишим этилгенин айтханды. Айырыу-
чунаны тизмелери жангыдан сюзюлөп,
ёлген инсанланы, атлары-тукумлары
бир неча кере кыайтарылганла кете-
рилгенди. «Аллайла уа төрт мингге

жууук эдиле», - дегенди Гешев.

Ызы бла Айырыу комиссияны бёлү-
мюно таматасы **Мурат Бештоков** па-
рламентарийлини КЭГ эм КОИБ электрон
комплексле кыалай кыралгандылар
бла шагырей этгенди. Депутатланы
бюллетеньни юлгуююн толтуруп, кыол
кёнорюп кёрюрге онглары да болган-
ды.

Кенгешни ахырында Татьяна Егорова
республиканы жамауатын кыралны
башчысын сайлаугя тири кыатышыр-
гя чакырганды. «Бизни оюмузду
тергемейдиле, айырыулары эсепле-
ри алгадан да белгилдиле деген
жалган хапарланы жайып, адамла
участкагя келмезча этерге суйгенле
бардыла. Быллай ёнорюк хапарланы
тохтатыргя, жамауатча биз кыралы-
бызны келир кюнүн айырганыбызны
ангылатыргя тийишлиди. Битеу жуу-
алпы органла бла бирге бу магъаналы
ишни бийик даражада бардырыгы-
бызгя ишекликим жоккыду», - дегенди
ол.

Президиумну жыйылыуу КъМР-ни Ай-
рыуу комиссиясына, толтуруучу власть
органлагя эсгертиуле кыабил кёрюу
бла бошалганды. Алада сёз кыол кёно-
руу жаны бла законланы ангылатуу,
жаш тёлую арасында праволу культу-
раны ёсдюрююну юслеринден барады.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

КЕНГЕШ

Эм магъаналы борч - бирден кюч салып, уллуну-гитчени да табийгъатыбызны сюерге, сакыларгя юйретиудю

Тюнене Нальчикде Правительствону
юйюнде бардырылган кенгеш-
де Росприроднадзорну Шимал-Кавказ
федерал округда жер-жерли бёлүм-
лери былтыр тамамлаган жумуш-
ланы эсеплери чыгарылгандыла эмда
быйылгя борчла салынгандыла.
Аны ведомствону СКФО-да департа-
ментини таматасы **Роман Саркисов**
бардырганды. Аны ишине КъМР-ни
премьер-министри **Мусукланы Алий**,
РФ-ни Президентини СКФО-да пол-
предствосуну келечилери, Шимал
Кавказны субъекттеринде Росприрод-
надзорну бёлүмлерини таматалары,
надзор органланы кыулукчулары да
кыатышхандыла.

Мусукланы Алий, жыйылгандыны
алгышшай, быллай даражалы
кенгешче Нальчикде бардырыргя
оноу этилгени ючюн ыразылыгын
айтханды. Ол Шимал Кавказны та-
бийгъаты айт болганын, аны кели-
р тёлюлеге сакылар ючюн кыолдан
келгени этерге кереклисин чертгенди.

Былтыр Россейде Экологияны жылы
белгиленгенин эсгертип, аны чекле-
ринде КъМР-де төгөрөкдеги кыудурет-
ни, кийик жаныуарланы, битимлени
сакылау жаны бла законодательный
база кючленгенин айтханды. «Къа-
барты-Малкыларда кёп магъаналы
жумушла толтурулгандыла. Алай
аны бла иш бошалып кыалмаганды,
табийгъатны тазалыгын сакылау баш
борчларыбыздан биринди, ол жаны бла
иш даймы да бардырыллыккыды», -
дегенди ол.

Росприроднадзорну кырал гео-
логия надзор жаны бла управле-
ниясыны таматасы **Олег Поляков** а
алгыш сёзюнде Экологияны жылы
кыралны жамауатыны эсин төгөрөк-
деги кыудуретни сакылауу проблема-
сына бурганын чертгенди. «Бу ишни
чеклеринде уллу предпряттияла бла
жангы технологияланы синдириу
жаны бла 60-дан аслам келишимге

кыол салынганды, аланы битеуле
кыол багъасы 140 миллиард сомдан
асламды», - дегенди ол.

РФ-ни Президенти Владимир Путин
Кырал советни экологияны игилен-
дириуге аталган жыйылыуунда бу
иш узак болжаллы болганын, та-
бийгъатны тазалау жумушла жууук
20-30 жылны ичинде тири бардырыл-
лыкларынын айтханын да эсгертенди
докладчы. Былтыр а 2025 жылгя дери
РФ-ни Экология кыоркыуусулугу
стратегиясы кыабил кёрюлгенди. Олег
Поляковну акылына кёре, алай бла
кыралда табийгъатны сакылау жаны
бла кырал политика белгиленгенди.
Анда власть органланы, бизнесни,
жамауатны да төгөрөкдеги кыудуретни
сакылауда борчлары бла жууаптылык-
лары тохташдырылгандыла.

Жылны алындан бери уа кыралда
кыол баш магъаналы федерал про-
ект толтурулуп башлаганды, ол санда
«Таза кырал», «Россейни табийгъаты»,
«Итил сууну тазалау», дагында «Байкал
кёлню сакылау» деген программа жа-
рашдырыла турады. Докладчы Шимал
Кавказны субъекттеринде табийгъатны
сакылаугя бурулган жумушланы юс-
леринден да айтханды.

Ол санда Къабарты-Малкыларда кир-
кипчикни жыйышдырган завод, багуш
асыралган полигон кыралгандыла,
Бахсанда сууну тазалауу сооруже-
ние жангыртылганды. Олег Поляков Шимал
Осетияда «Электротрикс» заводну
кыалган кыулукчуларын асырау
жаны бла кыаллай оноула этилгенле-
рини, Кырачай-Черкесде череклени
жыгаларын тазалау жаны бла ишни,
Чеченде Ачхой-Мартан районда руть
болган кир-кипчикни жыйышдырган
пункт кыралганыны юслеринден да
билдиргенди.

РФ-ни Президентини СКФО-да
толу эркиндикли келечиси **Олег
Белавенцевни** атындан жыйылган-
ланы алгышшай, полпредни Аппа-

ратыны департаментини кенгешчиси
Иса Дадагов селешгенди. Ол башча
жерле бла тенгештиргенде, Кавказны
табийгъатына артык уллу заран
салынмаганын чертгенди. Болсада
кир-кипчикни жарашдырыу, черекле-
ни, кёллени тазалыкларынын сакылау,
жер туюндо байлыкларыны кызыу
жаны бла кемчиликле энтта бардыла.

- Биз экологияны жалаанда произ-
водство, технология мадарла бла
тазалайлыккы туюлбюз. Бек башы
- хар адам да жашаган жери ючюн
жууалпы болганын ангыларгя
тийишлиди. Бу иште кырал власть
органла бла бирге жамауат органи-
зацияла, билим беруу учрежденияла
да кыатышыргя керекдиле. Адамны
табийгъатны сюерге юйретирге баш
борчубуз, - дегенди ол.

Шимал-Кавказ федерал округда
Росприроднадзорну бёлүмлери
былтыр тамамлаган ишни эсеплерин
а **Роман Саркисов** чыгарганды. Ол
докладында надзор кыалай толтурул-
ганыны, экология жаны бла жангы
низам кийирилгенини, РФ-ни 2025 жыл-
гя дери Экология кыоркыуусулугу
стратегиясыны юслеринден айтханды.
Шимал Кавказда уллу промышлен-
ный предпряттияла болмагандыларны
хайырындан экологиягя артык уллу
басыулук жоккыду. Асламында хауаны
машинала, череклени уа жашау журт-
коммунал мюлкле кирлендиредиле.
«Жылны ичинде алагя 3 миллиард
тонна суу тошеди, андан 362 миллион
кубометри - тазаланмай», - дегенди ол.

Былтыр округда экологияны сакы-
лау жумушлагя 3 миллиард сом
кыоратылганды. Округда болган
34 промышленный предпряттиядан
асламында табийгъатча этилген за-
ранны азайтуу жаны бла жангыртуу
жумушла толтурулгандыла. Власть
органла бла бирге тамамланган жу-
мушланы хайырындан багуш законсуз
жыйылган 2,4 жер кетерилгенин да

билдиргенди.

Къабарты-Малкыларны юсюнден
айта, ол «Гидрометаллург» заводну
шахарны ортасындан башча жерге
кёчюрюу иш башланганын, республи-
каны айнытуу территориялы схема-
сы, кир-кипчикни тазалау жаны бла
программа жарашдырылгандыларын
иги шартча санаганды. Тырнауузу
тау-байыккандырыуу заводну кыал-
ган кыулукчуларны жыйышдырылган
жерни тазалау жаны бла законла
кыалай толтурулгандыларын сюерге
белгиленеди. Ол санда тинтиуле
«Приэльбрусье» миллет паркда, Жи-
лы-Сууда да бардырыллыккыдыла.

Докладыда СКФО-ну битеу субъектле-
ринде болган экология кемчиликле,
жарыулу соруула да ачыккандыла-
ндыла. Ол санда Росприроднадзор бар-
дырган тинтиулен, аланы кезиуонде
бузуклыккыла этгенле кыаллай жууапча
тартылгандыларын юслеринден да.
Ахырында ол быйыл толтурургя бел-
гиленген жумушланы билдиргенди.

Жыйылыуда ведомствону СКФО-
ну субъекттеринде бёлүмлерини
таматалары, экология жаны бла
толтуруучу власть органланы оюу-
чулары да селешгенди. Ол санда
Росприроднадзорну КъМР-де бёлү-
мюно таматасы **Асанланы Зейтун**
бла КъМР-ни табийгъат ресурсла эм
экология министри **Шауаланы Илияс**
да төгөрөкдеги кыудуретни сакылау,
табийгъатча этилген заранны азайтуу,
адамланы экология культуларын
ёсдюрюу жаны бла кыаллай мадарла
толтурулгандыларын билдиргенди.

Жыйылыуу экинчи жарымы уа
«Синдика» кыонаккы юйде бардырыл-
ганды. Анда надзор жаны бла феде-
рал излемле кыалай толтурулгандылар
сюзюлгенди.

АБДУЛЛАХЛАНЫ Фатима.

ТЁГЕРЕК СТОЛ

Фахмулу алим, айтылган жамауат күүлукчү, асыл инсан

Бу күнлөдө Къабарты-Малкъарны Гуманитар тинтиуле бардыргъан институтунда «Жизнь, посвященная науке» деген ат бла «тёгерек стол» ётгенди. Ол «Илмуну ыйыгы – 2018-ни» чеклеринде РФ-ни эм КъМР-ни да илмуларыны сыйлы күүлукчүсү, РАЕН-ни бла АМАН-ны академиги, тарых илмулары доктору, профессор **Рашад Гуговну** 90-жыллыгына жораланып кыралгъанды. Анга илму эм жамауат күүлукчуларыбыз, бирсиле да къатышхандыла. Къоншу республикадан къонакыла да келгендиле.

Жыйылгъанланы алларында сёлеше, махкемени директору, тарых илмулары доктору **Касболат Дзамихов** Рашад Хусейнович илму чыгъармачылык жаны бла ким да юлгю алырча инсан болгъаны бла бирге аны адамлык ышанларын чертгенди. Бусагъатда жаш тёлү хар нени да терк болурун излегенликге, уллу тинтиуле бир күнге этилип къалмагъанларын, аланы тынгылы бардыры ючюн жылла, тёлүм, билим да кереклини белгилегенди. Аны алайлыгына уа Гуговну китаплары, жетишимлери шагъатлык этгенлерин да.

Аланы юсеринден а «тёгерек стола» тарых илмулары доктору, бурунгулу

тарыхны эм археологияны секторуну таматасы **Барасби Бажноков** билдиргенди. Ол, жаланда алим иш бла чекленмей, жамауатны жарыуларына да эс бургъанын айтханды. Белгили тарыхчы КъМАССР-ни Баш Советини депутаты (12-чи чакъырылыууну) болгъанды. «Сыйлыккыны Белгиси» орден, майдалла бла да саугъаланганды.

Аслам илму чыгъарманы автору беш уллу монография да басмалагъанды. Алада республиканы эл мюлкюню

айнууну, инкыйлап кыймылдаууну, Россей бла байламлыгыны, совет власть ючюн кюрешини эм башха бёлумлерини тарых жолларына эс бургъанды.

Ол кюн тубешиуде КъМР-ни Башчысында Эксперт-аналитика советини преседатели **Пшикан Таов**, Парламентини депутаты **Сафарби Шагапсов**, Билим беруу, илму эм жаш тёлү политика жаны бла комитетни таматасы **Светлана Азикова**, КБНЦ РАН-ны председате-

лини күүлукчун болжаллы халда толтургъан, филология илмулары доктору **Улакъланы Махти**, сагъынылгъан араны илму жаны бла таматасы **Пётр Иванов**, СКГИИ-ни ректору **Рахайланы Анатолий**, РСО-Аланиядан къонак, тарых илмулары доктору **Валерий Дзидзоев** эм башхала сёлешгендиле. Барысы да белгили алимни тарых илмуга салгъан кыйыныны, къошумчулугун юсүндөн айтхандыла.

Андан сора да, «тёгерек столну» чеклеринде ал-

гъаракылада **Мария** бла **Виктор Котларовланы** басмаларында чыкыгъан «Научное наследие» деген китапны презентациясы болгъанды. Сагъынылгъан изданийны уа КъМР-ни Парламентини Промышленность, транспорт эм жол мюлк жаны бла комитетини председатели **Владимир Гугов** (Рашад Хусейновични уланы) жарашдыргъанды. Анда тарыхчыны «Кабарда и Балкария в XVIII в. и их взаимоотношения с Россией» деген ишине аслам эс бурлгъанды. Дагъыда мында аны таныгъанланы, билгенлени эсгерулерин окурга боллукъду.

Ата къарындашын унутмагъанлары, хурметленгенлери ючюн а тукъумну атындан тарых илмулары кандидаты **Марина Гугова** тубешиуге келгенлени, сёлешгенлени барысына да ыспас этгенди. Гуманитар тинтиуле бардыргъан институт, дайым да кыйматлы жыйылулары кырауи, аланы бийик даражада оздура, илмуга кыйын салгъан тёлүлени, тинтиуле бла кюрешин учреждениланы араларында байламлыкъланы да кючлегенин белгилегенди.

МОКЪАЛАНЫ Зухура.
Суратны **ХОЛАЛАНЫ Марзият** алгъанды.

ДАТА

Минги тауну тийреси башхача жарытылгъанды, къайнагъанды

«Чегет» канат жолга – 55 жыл

55 жыл мындан алгъа, 1963 жылны 9 февралында, Чегет тауда канат-кресло жол ишлеп башлагъанды. Ол Совет Союзда биринчи эди, аны себепли аны ачылууна уллу магына берилгенди.

Минги тауну этеклерине къаячыла, солугъанла, экскурсантла ары дери да келип тургъандыла, алай асламысында - жылы кезиуледе. Канат жол ишленгенлей а, къышда да солургъа онг чыкыгъанды. Лыжалда учарча жол хазыр этилгенден сора уа уллу спорт эришиуле бардырылгъандыла – Совет Союзну тау-лыжа спортдан чемпионатлары, СССР-ни бла РСФСР-ни халкъларыны

спартакиадалары, «Динамо», «Спартак», «Локомотив», «Буревестник» физкультура-спорт обществоланы, Аскерни ара спорт клубуну биринчиликлери эм башха турнирле. Терс-Къолну уа кыралда, андан тышында да аты айтылгъанды.

Алай бла Кавказда биринчи тау-лыжа жол битеу дунягъа белгили болгъанды, Элбрусну тийрелерине уа тыш кыраллы туристле аслам келип тебирегендиле. Канат жолну башында станцияда ашханасы да болгъан «Ай» деген къонак юй ишленгенди. Туристле анда жыйылыргъа да бек суйгендиле. Канат жол бла башына чыгып, уллу

бийикликден төгерекдеги тамашалык табиыгъатха къараргъа итингенле асыры кепден, адамла кезиулерин иги кесек заманны сакълап да тургъандыла.

Ишни биринчи башлагъанлагъа аланы ызларындан баргъанладан къайда кыйынды. Ол себепден бу канат жолну кырагъанлагъа уллу жууаплык салыннганды: ол дайым авариясыз ишлерине кырагъандан тышында, адамланы къркыуусулукъларын да жалчытыргъа керек эди. Бу жумушну **Алексей Малейнов**, **Залийханланы Хусейн**, **Юрий Анисимов**, **Нуха Безиров**, **Курданланы Хабибулла**, **Керимланы Пётр**, **Альберт Тхакахов** эм башхала толтургъандыла.

Канат-кресло жолну тартыу Элбрус курортну айнытууда биринчи атлам болгъанды десек, жангылмазбыз. Юч жылдан а «Чегет-2», 1969 жылда уа ючюнчю жол да ачылгъандыла. Минги тауну тийресин теренирек тинтип да башлагъандыла. Жети жылны ичинде «Азау», «Кругозор» эм «Мир» станцияланы байлагъан биринчи эм экинчи маятник пассажир канат жолла ишленгендиле.

Алай бла туристлеге 3500 метр бийикликке чыгъарча, андан энише уа лыжала бла учуп тюшерча онгла кырал-

гъандыла. Аны хайырларында суйгенле аслам болгъандыла, маятник жол къышда тохтаусуз ишлегенди. Алай кезиулерин сакълагъанла асыры кепден, аланы күнге талай кере ёрге минип учаргъа онглары жокъ эди.

Курортну айнытууна жангы кезиуу уа бу жюзжылыккъа тюшгенди. 2006 жылда «Азау»-«Старый Кругозор» канат жол ачылгъанды. Ол бир сагъатны ичинде башына 2400 адамны кётюргенди. 2009 жылда «Старый кругозор» - «Мир» эм 2015

жылны 27 декабринде ючюнчю жол тартылгъандыла. Ала солугъанланы «Гара-Баши» станциягъа (3847 метр бийикликке) дери элтгендиле, ол а лыжалда бла сноубордлада учууда Европада эм бийик жерге саналады. Битеу бу мадарла Минги тауну бютюн айт, туристле излеген, суйюп келген жер болуруна себеплик этедиле.

Анатолий ТЕМИРОВ.
СУРАТЛАДА: Чегетде биринчи канат жол; «Ай» ашхана.

Юбилей

Белгиле малкыр назмучу, публицист, кесаматчы, кёчюроучу, Халкыа аралы чыгармачылык академияны академик, Россияны Халкылары артидаасыны лауреаты Моттайланы Светлана аты республикада, андан тышында да белгиледи. Ана, орус тиллени да иги билген, экинде да суратлау, керти сёзон да бирча айырмалы жазган поэт иги кесек китапны, адабият, маданият стаяланы, эсселени авторуду. Бу кюнледе аны юбилейин белгилейбиз.

Жашауну тюрсюнлерин акъ кыагытха ариу тизе

Сабийлик

Моттайланы Мустафаны кызы Светлана Улуу Малкырада туугъанды. Аны атасы Мустафа жамаат жашауыга тири кыатышкандадан эди. Анасы Бегиманы Шарифа, биринчи устазларыбыздан бири, таулуладан биринчи парашютист кызы, Ворошиловский стрелок, уруш аллы жыллада Мухолда школну директору болуп тургъанды. Экси да - Ленин аты окъуу городокда, педагогика училищедде да окъугъан, билимни адамла.

Таулу халкыны кёчюре туруп, Светланага жалаанда алты жыл бола эди. Ол, аны тенгли бирси сабийлеца, жолну жангылыгына кыууана, анасыны кьолундан тутуп чыккыган эди арбазындан.

Мустафаны юйорю Къазакстанда Туркестан шахарга тышгенди, ызы бла Фрунзеге кёчгенди. Кызычык школга анда баргъанды. Ол аны билимге элтген жолун жарытхан, анга орус адабиятны эшиклерин ачкан устазларын бир заманда да унутмайды.

Окыуу, урунуу да татыуун сынау

Школну анда тауусуп, ата журтха кыайтханлай, Къабарты-Малкыар кырал университетни филология факультетине кирип, аны жетишимли тауусханды. Урунуу жолун Къашхатауда билим беруюно район бёлюмюнде инспектор куулукда башлагъанды. Огъары Жемталада школну завучу, Каменка элде ингри школну дирек-

тору болуп да ишленди. Суратлау сёзюно багъасын чыгъара билген, назмула жазган кызыны жашауу жолу республикалы телестудияга келтиргени бошдан тойлоу эди.

Светлана анда суратлау программаланы редактору, ызы бла баш редактору болуп тургъанды. 1975 жылда уа «Эльбрус» китап басмагага кёчюп, аны малкыар редакциясында ишленгенди, алга редактор, артада уа ол бёлюмюно таматасы. Бусагъатлада «Кабардино-Балкарская правда» республикалы газетни бёлюмюно редакторуду.

Сёзюно кючюне тыошюнуу

Сабий заманында окъуна Светлана назмулары Москвада чыккыган «Пионерская правда» газетде басмаланып, битеусоюз радио бла айтылгъандыла. Андан ары кызычык кьолундан кыаламын кетермегенди. Китап болуб а «Жар кюнде» деген аты бла назмула жалаанда 1980 жылда чыккыгъандыла. Баям, ол сёзюно кючюне тыошюноп, аны кёп кере ёнчелеп, алай таукел болгъанды кыанатлы оюмларын айтыргъа.

Ол китап поэзияга керти усталыгы болгъан адам келгенин билдирген эди. Кеси да эки бёлюмден кыралалды: биринчиси - «Жашауага алдана», экинчиси - «Жюрек тансыгым». Ары кирген назмуланы бир кыаууму философия магъаналыдыла, бирсилери уа лирика жанрда жазылгъандыла.

Суратлау амалларыны энчилиги

Андан арысында Моттайланы Светлана аны малкыар, орус тилледе да иги кесек жыйымдыклары чыккыгъандыла басмадан: «Тамга» (1983), «Толгъан ай» (1986), «Сад камней», «Черты», «Избранное», «Вершины памяти и чувств», «Каждый человек - путник»... Быланы барында да жаланжорек поэт ли-

сезимли сурат ишлейди.

Ана сёзю ата журтун сакъларга кетип баргъан жашлагъа аталады. Аланы кыайтырларын сакълагъан заманга назмучу «Аналаны жукуу кыачхан жыллары» дейди. Андан тыош ким айталлыкды?! Поэтесса жашлагъа таукеллик бергенича, аланы аналарын да жапсарайды. Бу ана кыайгысыны, ана тилеклени поэмасыды.

Ата журтха соймекликни юсюн-

заманни белгиле адамларыны юслеринден айтады.

Аланы араларында художникле, артистле, музыканы сейир дунясында жол ызылагъана, адабиятха, искусствого кыулук этгенле бардыла. Аны бла бирге ары «Комсомольская правда», «Южный театральный вестник» газетледе, «100 миллет» таблоидде басмаланган «Кабардино-Балкарская международная газета», «Кабардинская республика», «Балкарская пастораль», «Казачья сюита» деген эм башха эсселе киргендиле.

Юбиларны жамаат жашауага аталган публицист ишлери да асламдыла. Ол алада малкыар халкыны тарых жолларыны, айтхылык жерешлерини юслеринден хапарлайды, боллук кюнобюсюно оюмлайды. Айтхы халы да ариуду, ангылашымлыды.

Юйор

Светлана кёп жыл мындан алга жашауну Шауаланы Азюру жашы Магомед-Герий бла байлагъанды. Ол жумушакъ, асыл адам, эл миолк илмуланы кандидатыды, 1965 жылдан бери Нальчикде «Кабалхимия» биригуиуде лабораторияны таматасы болуп ишлейди.

Ала эки жаш ёсдюргендиле. Таматасы Ибрагим ич ишлени органдарында урунады. Кичилери Эндар бизнес бла кюрешеди. Светлана бла Магомед-Герийни эки туудуклары барды. Ол жашла, Шауаланы арбазны кыуанчыдыла.

Белгиллик

Светлана Мустафаевна Россияны эки уллу союзуно членди - жазычуларыны бла журналистлерини. Аланы экиниси да КъМР-де союзларында правленери, Халкыа аралы журналист федерацияны, «Литературная Кабардино-Балкария» журналны редколлегиясыны да членди.

СССР-ни, РСФСР-ни, КъМАСССР-ни, КъМР-ни да кырал эм ведомство саугъаларына тийишли болгъанды. Кыабарты-Малкыарны културасыны сыйлы кыулукчуусуду. «За служение книжному делу» деген кюмош майдал бла, «300 лет Российской прессы», «За верность профессиональному сообществу» деген сыйлы белгиле бла да саугъаланганды. Аны аты «Россияны битеу журналистери» деген энциклопедияга киргенди.

МУСУКАЛАНЫ Сакина.

ден айтыргъа да поэт тишируу энчи сёзле табайды. «Не ташынг ташны ушатмадым», - деп жазады Светлана бешик болгъан, артада уа дунягыга эшик ачдыргъан журтуна атап. Таулу ансыз ачыу сынагъанын унутмайды. Туугъан жерде гебенекни кыанатындан кыабанды ашхам, бата баргъан кюн, жумушакъ кыучагынын керип, аны булбуллу, жырлы жерин кыучакълайды, жабалакъ - тазалыкыны белгиси, жомакъча, ариу тошеди жерге, бийик кёзде уа жылтырайдыла «жырчылары, сабанчылары, музыкантлары, хуначылары жулдус керуанлары»...

Публицистика

Моттайланы Светлана аны публицистика ишлери - статьялары, рецензиялары, интервьюлары, очерктери, эсселери миллет култураны, аны айнытхан, байыкландыргъан адамланы юслериндендиле. Аны «Под сенью муз» деген китабыны жигиттери да ол жолда атлайдыла. Журналист бусагъат

Моттайланы Светлана

Жюрек

Арыгъанмы эттене, жюрек?
Сылтауну хазырлама анга,
Жашауда жашауда чакъреки
Уарсга не ташха, не таугъа.

Жашауда жашауда чакъреки.
Кыайыны къадардан ычхынган
Кёпледен да ма ол эслерекди,
Бирледен шитсе да тырман.

Тентиремеген кёпмо биледи?!
Тентирейле ташла да бирде,
Элия чамлануу эсленди
Шош келген жауунну тилинде.

Сен а, жюрек, алай тынголорча
Жашауданы тойганса, аман?
Бушуугъа берилерча, кюлорча,
Барды энта да, барды заман.

Хычыуун шыбырдаула

Унутмайма ол кюнлени,
Кёзбауга саталайма,
Сен келтирген шах поллени
Чыгарып аталайма.

Кёз аллымда ала мени
Кёлюмо ашайдыла,
Кыулагыма сен айтхучу
Сёзеге ушайдыла.

Гюлно кысха ёмюрюне
Эришмесиле ала, —
Мени дайым ийнакылаучу
Хычыуун шыбырдаула.

Акыгълым жаууннга бёлюнеди

Дауурлу, кыайгылды жауун,
Жырлагъанмы этеди, кюлгенми?
Не эте эсе да — элгенеме,
Ол жауунду — тойюлдо оюн.

Юй жылыды, жауун а — кыаты,
Ишине аяусуз къадалыпды.
Жанымы душманы — кыатылыкды,
Кыатылык кёргеним да — татлы.

Мурсасын да, полон да тойген,
Кишиден да жунчумай келеди,
Акыгълым жаууннга бёлюнеди -
Ол сууукды, сенлей, келепен.

Ол, айырмай, сайлайды жолун,
Кыолундан аны кёп зат келеди.
Арсарсыз саркыуда ёчюледи,
Тёполе, айтдырады атын.

Алтын гебенек

Агъач кыйыр, кюн туууш,
Жер Ана — чомарт,
Узакда дуняа уруш —
Нанык кызсара.

Кёз къаматхан кёк алам,
Жашил гелеуле,

Мамыр кюнге салам —
Алтын гебенек.

Табийгат омак нюрюн
Берген кесине,
Жыр такыгъымда, сыйюп,
Алдым эсиме.

Узакда экибизден
Ёлюм, жарсыу, от,
Таза кёзде кыол салады
Кыонгур самолёт.

Гюрюлдеген макамында
Кыайгысыз иланат,
Гебенекни кыанатундан

Кыбынган ашхам.

Акъ полледен, сакъ полледен
Ёхтемлен, ойна,
Бийик кёзде гюрюлдеген
Бузмасын жайны.

Мен да битмеген юйюмо
Ишлеп бошайым.
Кыуануу бла ёмюрюмо
Сууун татайым.

От жагъамда, юйор болуп,
Туудук айнысын,
Алтын гебенек, сенича,
Кыайгысыз кыалсын.

***

Тау элине барып кыайтдым, кыуанмадым.
Тау элини нечик тарды орамлары.

Бийик болуп табийгатыны айбатындан,
Жерге кирдим бу турмушу сыфатындан.

Жилй бардым узун жолну жиялыксыз,
Нек болдун деп, ох ариуум, былай учуз.

Нек эндинг деп, бийик тауум, бийик тёрден?
Нек кырайса бу дунягыга кыара кёрден?..

Жашау такыр, заман ёте кызауатда,
Кыаллай бирни турлукса, тау, бу сыфатда?

Эсим кетди озгъанланы черегине,
Шашхын ыркы бизни алып кеттенине.

Этле барып, тирегени Сары тызге,
Ач бёролей къадалганы бушуу бизге.

Жер кыан этип, айнытдыкмы аулакъланы,
Жилуууууу кюйдюрдюмо тамакъланы?

Терс жанына бурулдуму жашау чархы?
Кыан тырмысы жасадымы тауну сархын?..

Иш амалтын, кюч амалтын турамыды?
Ариу бетни сууук жауун жууамыды?

ЖАШ ТЁЛЮБЮЗ

«Окьюуну бошасам, Градскийни театрында жырларгады умутум»

Уста жырчыларыбызны саны кюнден-кюнне көбөйө барады. Бёзюланы Артурну жашы Солтан да хунерли уланларыбыздан бириди, ариу жырлаган жашладанды. Бююнлюкде ол Москвада Культуруны бла искусстволаны кырал институтунда окуйду. Ол мени ушак нёгеримди.

– Солтан, биринчи кере сахнага кыачан чыккыанса?

– Онюч жыллыгыымда. Анам бла ыннам да келген эдиле концертге. Ауазым окуна кыалтырай эди асыры абызырагандан. Ыннам а: «Хар не да тап боллукду, хайт де!» – деп таукеллендире эди. Жырлап бошаганымда, кыарс кыаккыанларына бек кыуанганым эсимдеди.

– Онтёрт жылымда уа «Кыаракыаш» деген жырны жаздырганма. Ол кыумук чыгырмады. Аны Кыазийланы Азвор айтуучу эди (жаннетли болсун) Таукенланы Галинаны чыгырмачылыгымы кыралыуунда бек уллу кыйыны болганын былайда черте кетерге излейме.

– Жыр кыаумла бла да жырлаганынгы билебиз, жаратабыз.

– Хау, онтёрт жылымда КыМККУ-ну «Амикс» жыр кыауумунда эдим. Андан сора «Балкария» ансамблини музыка кыауумуна солист болама. Ыйыккыа төрт кере концерт бере эдик республикада, Пятигорскда, Кысоловодскда, Ессентуклада. Окууу кыргенимден сора уа ишден кетерге тышгенди.

– Окуууну юсюндө да бир-эки сёз айтсанг эди.

– Биринчи жыл, жарсыууа, бюджетге тышалмадым, нек дегенде музыка билимим жок эди. Ары колледжлени, музыка школланы бошаганын алгандыла. Сора, айырмалы бошаганымда, экинчи курсда хаккысыз окуучу болдум.

Былайда Заур Тутуха ыразылыгымы билдиргенге сюеме. Ол заманда белгиле артист мен окууган кафедрага таматалык эте эди. Сау болсун, бюджетге аны хайырындан тышгенме.

– Атанг, ананг, жууук-ахлу ыразымыдыла бу сайлауунга?

– Айтханымча, бу ишге мени таукеллендирген ыннамды. «Алгы бар, турма! Жангы жырла кыачан жазаса?» – деп эсертгенлей

жашайды. Анам а тиш доктор болсам сюерик болур эди, баям. Кесим а, экинчи классда окууганымда: «Ким боллукса?» – деп сорсала: «Прокурор!» – деп жууаплаучу эдим. Атам ыразыды кесим сюйген иш бла кыоршениме. Шёндю КыМККУ-ну экономика бёлюмюне да киргениме.

– Жырларга уа кыайсы тилде сюйючюсе?

– Ана тилибизде. Башха миллетлени жырларындан да кыачмайма, алай бизни киле жууугуракдыла манга. Вокал искусствобуз айный барганына кыуанганым да белгилерге излейме.

– Озгян жылда жетишимлеринг кыалайдыла?

– Былтыр ахшы эди манга, уллу адамла бла танышханма, окууумда жетишимле болдурганма, кёп тюрлю тобешиулеге да кыатышханма. Ол санда Алексей Чумаковну концертинде жырлаганма. Манга, бёк-вокалист болуп, Филипп Киркоров, Владимир Пресняков, Иосиф Кобзон эмда Валерия бла жырлар насып тышгенди.

Александр Градский бла танышханма. Ол манга айтхан насийхат сёзлери ючюн анга энчи ыразыма. Былтыр «Сюймеклик» деген жырымы да жазганма.

– Мындан ары уа не мурат этесе?

– Быйыл бакалавриатны бошарга эм магистратурага кирерге муратлыма. «Голос» проектге да кыатышырга деп турама, Аллах айтса. Андан ары уа... кесими жыр жаздыртуучу студиям болса сюеме. Институтну бошасам, Градскийни театрына вокалист болуп барыргады умутум.

Ушаккыны БАЙТУУГАНЛАНЫ Исмайыл бардырганды.

Жылга, адамда, кыаларга

Локъман хажини межгити

Жыйырманчы ёмюрню биринчи жарымында Малкъарда аты айтылган кишиледен бири Асанланы Локъман хажи болганды. Ол 1874 жылда тууганды, 1931 жылда дуниядан кетгенди.

Кёп жашамагъан эсе да, ахшы ишлери бла атын айтдырганды. Юч кере хажликке барып келгенди. Мухолда уллу межгит ишлетгенди. 1909 жылда уа Дагыстанда Темирхан-Шура шахарда аны «Китабу Муршидин Ниси» чыгырмасы чыгады. Малкъар тилге «Тиширууга жашуа жолну кёргюзтюучо китап» деп кёчюрюледди.

Аны ал бетлеринде арап тилде былай жазылады: «Бу китапны автору керти алим эмда Аллахны жолунда жүрюген адам, малкъарлы Локъман хажи Асан

Локъман хажини кызылары Халимат, Мариям, Хадиджат, Фатимат.

улуду. Аллахны игиликлери аны юсюне болсун. Китапны басмаланганыны ахчасын автор кеси тёлегенди. Ол Мухаммед Мирза Мавраев бла аны жашы керти алим Мухаммед Алийни Темирхан-

Шура атлы шахарда Ислам атлы китап басма жеринде 1909 жылда зарфха урулганды».

Тюркде жашагъан алим Аппайланы Адилхан айтханыча, бу миллетибизни жазма эмда литература тилини эшигин ачанды, биринчи чыраккы жандырганды. Межгитни битдиргенден сора адамланы арап тилге юйретгенди, Кыуран окутханды. Аны ууаз айтханына, тынгыларга узак элледен да келгендиле. Аллаи кезиледе адам асыры кёпден, межгитге окуна сыйынмагандыла.

Совет власть тохташханлай, жангы оноучула межгитде клуб ачадыла. Кеслерича жарыкхандырыу ишле бардырадыла. Андан бери кёп жылла оздула. Межгитни юйюн ара молк хайырлана турду. Ол

да чачылды. Бююнлюкде аны бир жарымында жүн тарак орналыды. Иеси аны кетериге деп турады.

Мекямы халыны юсюндө кысха айтханда иги да тозурапды. Аны кёрюп, Локъман хажини туудуклары межгитни жангыртууга деп турадыла.

Экинчи кере хаж кылырга барганында, Кызим да биргесине эди. Андан сора ала иги шёхла болгандыла. Локъман дуниядан кетгенде, аккылманыбыз анга назму жазганды. Андан бир кыауум тизгинни эсгерейик.

Хар илмудан хайыр алды

*Локъман хажи ауушханды,
Ичер сууун тауусханды.
Асанланы жилиятханды,
Бизни жерге кыаратханды.*

*Ким жилимаз аны танып,
Келиучюед ишден талып.
Назму этдим, ичим жанып,
Бююн мухажирсиз кыалып.*

*Аз болду бир адам саны,
Жунчутду бек Асанланы,
Къойду бу фана дунияны,
Аллахха аманат жаны*

*Жашлай илмууга кюч салды,
Хар илмудан файда алды.
Ол бизден кёп ангылады,
Китапла да басмалады.*

*Жок эди юсюнде айып,
Турду халккыа билим жайып.
Жатмады бир кюн тынчайып,
Кетди дуниядан тайып...*

Биз Кызимни айтханына кыорарык жоккыу. Аллаи адамны аты эсде кыалырга керекди. Кеси сюеген межгит жангыртылып, анга аны аты аталса, ол ёмюрлюк эсгерте боллуккыу.

Локъман хажини юйюрюню юсюндө айтханда, биринчи юйдегиси эрте ауушханды. Бир жашлары болганды. Шарифутдин Улуу Ата журт урушка кыатышып, андан кыайтмай кыалганды. Экинчи юйдегиси Тюменланы Махойну кызы Нина. Андан эки жаш - Камилбек бла Мухамметамин, төрт кызы - Мариям, Халимат, Хадиджат, Фатимат.

Таматалары 1939 жылда аскерге чакырылганды. Ол да кыанлы сермешледен биринде жоюлганды. Кызылары, бирер жерде юйюрге кыурап, сабийли, туудуклы болгандыла. Мухамметамин Нальчикде жашаганды. 1977 жылда ауушханды.

Асан улу кеси уа ишлеген межгитни аллында асыралыпды. Жаннет ахлусу болсун.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Локъман хажини кызылары, туудуклары.

Тюрлю-тюрлю сейир хапарла

Интернетден багъалыды быстыр жууган машина

Бу сейирлик машинаны чыгарганы аты белгисизди. Тарыхчыла айтханга кере, 1908 жылда Америкада бир ненча лагымы, эки бензин эм ток бла ишлеген ауур агрегат дуня жарыгын кёргенди. Толу автомат машина 1949 жылда хазырланганды.

Бу приборну маганалыгыны юсонден энчи хапарларга тийишлиди. Пенсильванияны университетти билдиргенге кере, жыйырманчы ёмюрно аллында адетдеги американы ююр юйдеги жумушлага бир ыйыкыга 58 сагат кьоратханды. 1975 жылда – жалаанда 18.19-чу ёмюрно ахырында АБШ-да тишируулары 20,6 проценти уруннганды, 1980 жылда уа – элли процент чакылысы. Алайды да, эрге баргъан тишируула, турмуш кыйгыладан кьутулуп, юйюрлерине хакь келтирип баш-

лагъандыла.

- Быстыр жууган машинала дуняны интернетден эсе кый-да аслам тюрлендиргендила, - дейди Кембридже ишлеген экономист Ха Джун Чхан.

- Тишируулары урунуу рынокга чыкыганлары, ала жалынчаксыз хал тапханлары олсагъат экономикага эмда жамаутны кьурамына танг татыганды. Кертиди, ишчи кьару эки кереге кебейгенди. Бу затны интернет бла кьалай тенгешдирге боллукьуду? Аны бююн кепле кез ачыуьга, булжунуьга хайырланадыла.

Бизни кьыралда ата журтлу быстыр жууган машинала 1956 жылда сатылып башлагъандыла. Аланы маркалары - ЭАЯ эмда «Рига-54». Бираздан айтхылы «Вятка» чыкьды. Таймери бла! Алагъа очередь бек узунга созулганды.

Газланган суу неден башланганды

Бурунгу заманда гара суу жалаанда кезлеуеден алыннганы ююн бек багъа эди. Болсада 1767 жылда химикле бош суугъа газ кьошарга юйренгендила. Ол акыл сыра этгенлени башларына келгенди. Улуу чыкьырла кьатышмадан толуп, кьыйнап башласала, аладан газ чыкьгъанды. Бу зат себеп болганды жангылык атламга.

Биринчи газланган сууну промышленность халда этиуню 1783 жылда Якоб Швелп жарашдырганды. Химия реакцияга ол ким да билген соданы жаратханды. Алай бла «Швелп» газировка жайылганды. Андан бери американыла лимонадха, башха быжылдауукь суусалпага содовый дейдиле.

Артист Майковну киши сакъламагъан айтыуу

2002 жылда «Бригада» сериалда «Пчеланы» ролюн ойнагъан актёр Павел Майков бир киши да сакъламай тургъанлай бу фильм Россейге кьажау аманлыкьды, дегенди.

- Манга артистгеча сагъынылгъан кино махтау келтиргенди, жамаутха, адамлага уа – заран. Мен кьатышхан «Бригада» Россейге кьажау аманлыкьды. Сергей Безруков да ойнагъанды анда. Артада ол Иисус Христосну сьыфатын кьурагъанды. Мен аллай атламга базиналыкь туюл эдим.

Дунияны зорлукь, ушагыусуз,

Африкалы бала

Нальчикни зоопаркында юч жылдан артыкь Принцесса бла Рафик деген атлары болган асланла жашайдыла. «Кьабарты-Малкьорда биринчи кере ала тёлю бергендила, - дейди сагъынылган махкемени белюмюно таматасы Дышеков Мурат. - Кеп болмай туугъан жаньуарчыкыны алыкьса аты жокьду. Ол кезлери ачханды, чапхан этмейди, жангыз сюркеледи. Анасы бла турады жылы жерде. Алайдан аны беш минутха алгъанбыз орунларын жыйган кезиуде.

Улуу асланла кюндюз хауага чыгадыла, ингирде уа жылы

Ельцинин юйю нек куйгенди?

Ельцилени тукьум уялары Свердлов областьда Бутка элдеди. Болсада келикь заманда кьыралыбызны башчысы бла ата-аналары Басмановское деген тийреден кегендила. Ма андагы юй куйгенди.

- От туюноуно сылтауу – хауа температураны кеп кере тюр-

юйлерине кьайтадыла эмда анда кече кьаладыла. Была африкалы жаньуарладыла, бизде кий-ки табийгьатда ала жокьдула. Зоопаркда уа жангы жерлеге келишген, сууукьлага чыдамлы турадыла.

Махкемени директору Забакъланы Залим айтханга кере, жангы туугъанга аты энчи оруннга башха олтуртхандан сора берликдиле. Ол анасы кесин кьалай журтотгенине кере боллукьду. Бир-бир аслана сабийлерин жарым жыл ашатадыла, башхала уа бир айдан сора атып кьоядыла.

Кельню тегерегинде аш юйле, базарла бардыла. Таулу тийируула алада тюрлю-тюрлю ашарыкьла биширедиле. Кеси кьоллары бла эшген ююн кийимле сатадыла. Таулу хычинни ийиси бурунунга урса уа, ашханга кирип, аны татыуун кермей кетмезсе.

Алай жылны кьайсы кезиунде да сейирди мында, тамашады. Хар замандача,

Конкурс

Сабий чыгьармачылыкьны «Кюн шахар» академиясында, Жаш айыруучуну кюнюне жораланып, «Мен президентни сайларыкьма» деген чыгьармачы конкурс болганды. Аны бу кьошакь билим берген учреждение,

Тирилик бла ангылаулыкь

Кьабарты-Малкьар Республиканы Айыруу комиссиясы, Нальчик шахар округу жерли администрациясыны физкультура, спорт эмда жаш тёлюно ишлери жаны бла управленийсы бирге кьурагъандыла.

Эришуулеге бу жол беш команда кьатышханды: «Альтернатива», «Выбор», «Кандидаты», «Патриоты» эмда «Голос». Аланы хар бири да айыруулары, ала кьалай ётерге кереклисини, ол не ююн кьол кётюренин, итингенин, дагьыда аллай башха соруулага жууапла бергендила. Алагъа КьМР-ни Айыруу комиссиясыны секретары Николай Бондарев, Нальчик шахарны жер-жерли айыруу комиссиясыны председатели Феликс Шомахов, физкульту-

ра, спорт эмда жаш тёлюно ишлери жаны бла управленийы баш специалисти Анжела Каноква эмда «Кюн шахарда» кьошакь билим беруу жаны бла араны башчысыны орунбасары Елена Безрокова багъа бичгендила.

Команда, капитанлары да хорлам ююн кьаты кьорешгендила. Алай жюри барысына да ахшы белги салгъанды. Алайды да, бу чыгьармачы конкурсда шуёхлукь хорлагъанды.

Болсада «Альтернатива» айыруулага граждана бююн тири кьатышырча чакьыруу жарашдыргъанын, видеоролик да кёрюзтгенин белгилерге тийишлиди. Андан сора да, бу арага жюри юйренген экеулен - Нурлан Комбиев

бла Павел Айбазов - абадан классланы окуучуларыны араларында бардырылган битеуроссей Интернет-олимпиадага кьатышып, алчы жерлеге чыкьганлары ююн РФ-ни Айыруу комиссиясыны сертификатларына тийишли болгъанларыны юсонден да айтылганды.

Николай Бондарев КьМР-ни Айыруу комиссиясыны председатели Вячеслав Гешевин атындан эришууге кьатышханлага ыспас этгенди. Феликс Шомахов а окуучулага конкурсха тынгылы хазырлангъанлары ююн жюрек ыразылыгьын билдиргенди.

- Келир заманы кьура-рыкьла сизиси, ол себепден кьырал маганалы ишге улуу кёллю болмагъангьыз бек хычыуун кёрюнеди, - деп, ол 1966 жылда Ставропольда связистлени аскер училищесин бошап келгендила, атасы айтхан сёзлени да эсгергенди: «Бизни Ата журтубуз бирди - Улуу Россей. Башхасы жокьду, аны зинген тут, анга тюз ниетли кьуллукь эт!».

Командаланы кьауумларына ыспас сёзлени Елена Безрокова, Анжела Каноква да айтхандыла. Ахырында уа барысы да суратха тьогендила.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Журтубуз

Чирик кёлде - чыммакь кьанкьазла

Алгьаракьлада, журтубузну эм ариу жерлеринден биринде, Чирик кёлде, болдум. Хар келгенимден аны сууу бла кьол-бет жууама. Сора ары бир темир ахча да атама. Энтта да бери кьайтыргъа себеплик болсун дегенча.

Былайы бютунда жайда ариуду. Хауа жылы. Тегерек-баш жап-жашил. Бирде кёкню бийгинде акь булутла ётерле, кёлню башында ауаналарын кьоюп.

Тардан суух желчик жетсе уа, сууну башын ууакь толкьунлага алдырыр. Ауанала уа алада чыйкьала, булутла бла бирге думп болуп кетерле. Кёлню тегерегинде тереклене чапыракьлары уа, сени ушакьга чакьыргъанча, шуулдайдыла, шыбырдайдыла.

Кёлню тегерегинде аш юйле, базарла бардыла. Таулу тийируула алада тюрлю-тюрлю ашарыкьла биширедиле. Кеси кьоллары бла эшген ююн кийимле сатадыла. Таулу хычинни ийиси бурунунга урса уа, ашханга кирип, аны татыуун кермей кетмезсе.

Алай жылны кьайсы кезиунде да сейирди мында, тамашады. Хар замандача,

кёлню башында - бийик кёлню ариу сураты. Этиучюмча, тапкала бла ашыкьмай суу жагъага тьошдум. Мен да суугъа узалгъанлай, кьатымда жерк терекни ауанасында, кьанат таууш этдирип, тёрт-беш агъач баппуш учду. Мында аллай зат жокь эди деп, сейир этдим. Кёлге иги кьарасам, арлагьында уа, кьот тамычылача, чыммакь эки кьанатлыны кёрдюм.

Ала, чыйкьала-чыйкьала, мени таба жюзюп келе эдиле. Кьарап турдум. Тюзюнкел аллыма келип тохтадыла. Сора тепсеген этгенча, тегерек бурулдудула, кьанатларын кьакьдыла. Жагъага да чыкьдыла. Алай жууукь келдиде, иги созулсам, кьолум бла жетерик эдим. «Бу ариулукьга кьара, алай тийген а этме», - дедим кеси кесиме.

Мен да алайда тургъанлай, ашханада ишлеген Башийланы Абдул-Муталиф келди. Кьолунда гыржын бурхулары. Аланы кьанкьазлагъа атды. Табийгьатны ариу кьанатлылары ашны ашап, жангыдан суугъа кирдиле. Узун бюнларын ёрге этип, эки суйген кьолларындан тутуп баргъанча, кьанатларын бир бирге жетдире, жюзюп кетдиле. Бираздан кюмюшбет кёлню ортасына жетип, эки акь тамычы болуп, сюелип кьалдыла.

Кеп кьарап турдум ол ариулукьга. «Быланы Мокьваланы Руслан келтирип жибергенди бери», - дейди Баший улу. Сау болсун, ариу кьанатлылары кёлге жибериб, сейирлик, тамаша жетерикни айттыла кьошханды.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса

Ма санга!

Британияда бешаяклы кыозу тууганды

Англияны шимал жанында Дарем графствосунда бир фермерни кыою бешаяклы кыозу тапханды. Ол жашар деп аны иесини акылына арталдыда көлмөгөндү. Болсада ол анга «Надежда» деген аты бергенди. Бусагьатда тууган жаннга эки ыйыкьдан артыкь болады, тиширүү аны кесинде кыор муратдады.

Кыозуну бешинчи аягы аны онг жанында өсгөндү. Асламысында аллай кыяулу малланы жашаулары узун болмайдыла. Алай анга кыарагъан ветеринарны айтыуна кёре, артыкь аягыын кесмесенг да, аны жашауна бир торлю кыоркыу жокьду.

Ыйыкьгъа гороскоп

10 февральдан 17 февральгъа дер

КЪОЧХАР. Бу ыйыкьда сизге ышангъан адамла олданырга боллукьдула. Кесигизни алгъа жюрютмейсиз, бирлени кёлюне тиесиз, бирлеге дау айтасыз. Ол кылыкьланы кыоргъа керексиз.

ТАНА. Сакылаган фйдагъыз кыолугъузга тышмей кыалырга боллукьду. Толтурган ишигизни сагыш этип тамамлагъыз, ашыкьмагъыз. Ыйыкьны экинчи жарымында хайырлы ушакьла сакылайдыла.

ЭГИЗЛЕ. Бу ыйыкьда кыошакь халда жангы ишлени тамамларга тышерикди. Аланы кереклисича ахырларына жетдирсегиз, даражагъыз, сыйыгъыз-намысыгъыз бийикде боллукьду.

АЙЫРЫЧАБАКЪ. Жашауугъзда тырленуле боллукьдула. Хайырлы оюнуу да кесигиз кесигизге этапкьсыз. Бир кишиге тынгыламагъыз, салган муратыгъызга жетерге итинигиз, ол жаны бла излемлеригизни эсеплери боллукьдула.

АСЛАН. Кеси кесигизге проблемала чыгармазга кюрешигиз. Мудакьлыкь сезимлеге хорлатмагъыз, кёлюгъюзно жарыкьлай тутугъуз. Кишиге артыкь инанмагъыз, ич сёзюгъюзно да айтмагъыз.

КЫЫЗ. Бу ыйыкьда даулашмазга, сёз болмазга кюрешигиз. Нек дегенде ол тапсыз ишлени эсеплери ардагъы ишлеригизге чырмау болурга боллукьдула. Айтырдан алгъа сагыш этигиз.

БАЗМАН. Ишден кыачып айланган кылыгыгъыз сизге бютюн хаталды бу конледе. Ол жанына эс буругъуз. Таматала да эслей тебирегендиле сизни эринчеклик хорлап турганын. Кесигизни кыолга алгырга керексиз.

АКЪЫРАП. Бу конледен сизге тап кезиу башланады. Алай ишигизде жетишилени юсонден сагыш этмегиз. Бусагьатда бек биринчи юйорюгъюзно, сабийлеригизни турмушларына кыайгырыгъыз.

МАРАУЧУ. Юйор жашауугъзда бир талай жаршы чыгарыкьды. Билмегенлей айхан сёзлеригиз да кесигизге такь болуп тиерге боллукьдула. Ол затланы юсонден алгъадан сагыш этигиз.

ТЕКЕМЮЮЗ. Сёз нёгер, тенг, шуёх излейсиз. Кыатыгъызда адамла эс буругъуз, аланы айтанларына кыулакь салыгъыз. Эм алгъа уа кесигизни кыолга алып, керексиз ишлеге кыатышып айланганыгъызны кыоюгъуз.

СУУКЪУЙ. Кеси кесигизге кёп соруула берликсиз. Аладан бирлерине жууапланы билесиз, алай дагыда... Юйор жашауугъзда, ишигизде да алчылыкьны ычкындрылыкь туюлюксиз. Бу конледе ол хаталы да туюлюду.

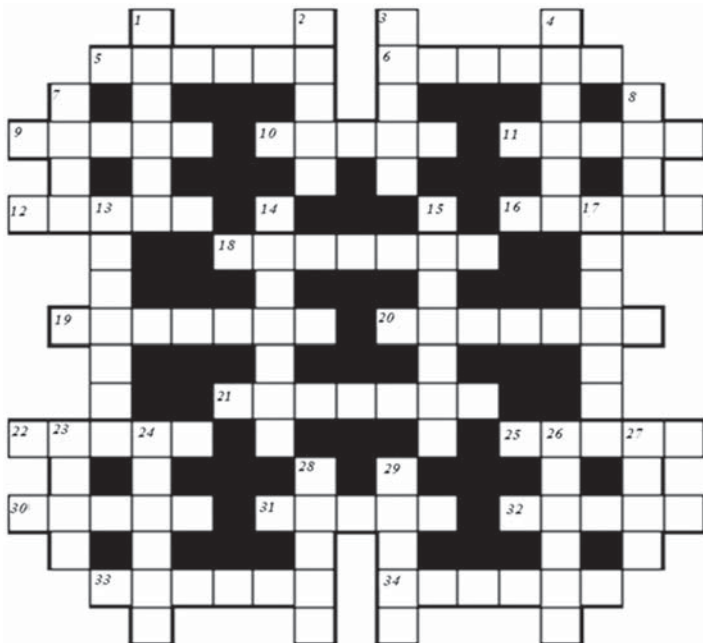

ЧАБАКЪЛА. Ишигизде жууаплыкь изленирикди. Хар тындырган жумушугъызга сакь кёздөн кыарагъыз. Жюрегизни кыыйнап турган затла бардыла, аланы юсонден сагыш этмеге кюрешигиз. Хар зат кеси аллына тап боллукьду.

СЁЗБЕР

ЭНИНЕ: 5. Кыарачайда кыор. 6. Тенгиз кыанатлы. 9. Отун кесек. 10. Отну нёгери. 11. Таулу иш керге. 12. Атны чачы. 16. Кюн чыгыш кыраллада кырал кыуллукьчуну неда оноу этген адамны сыйлы аты. 18. Кийик кыанатлы. 19. Хораз. 20. Бир жерни кюч бла алыу. 21. Мекям ишлеу. 22. Ахча аны бек сюеди дейдиле. 25. Жилек. 30. Кийик жаныуар. 31. Жыртылган жерге кыошакь. 32. Сахнада аны артына бугъунурга боллукьса. 33. Тылыны кёпдорген зат. 34. Сен манга – муну, мен санга – аны.

ЁРЕСИНЕ: 1. Бир торлю бир болумда таукеллиги болмагъан адам. 2. Ариу. 3. Киритни нёгери. 4. Жаз башы жюн. 7. Таулу кишини эрттеги саууту. Анга «махтау да айтхандыла, налат да бергендиле». 8. Тауукь кырыучу жаныуарчыкь. 13. Омакь машинаны торлюсю. 14. Сабий оюн. 15. Аман хунер. 17. Бизге сыйлы ай. 23. Битеу дуня. 24. Намазны заманын билдирген адам. 26. Сейрлик ишле эте айланган жомакь жигити. 27. Адам башын сугъар мюйюш. 28. Жюзючю адыр. 29. Кыарачайны аллай «кирит» ташы барды.

ГАЗЕТНИ 14-15-чи НОМЕРИНДЕ БАСМАЛАНГАН СЁЗБЕРНИ ЖУУАПЛАРЫ:
ЭНИНЕ: 7. Мамырлыкь. 8. Сабырлыкь. 9. Кыадау. 11. Кыурта. 12. Сыбызгычы. 15. Шырдан. 18. Балхам. 19. Жазыучу. 20. Кыыргакь. 21. Акъырап. 24. Тынчылыкь. 26. Зарлыкь. 27. Зымпыкь. 31. Лакьырдачы. 33. Марал. 34. Шорха. 35. Алгышлыу. 36. Кыозгъалыу.
ЁРЕСИНЕ: 1. Халаллыкь. 2. Чыдам. 3. Чыкьыр. 4. Хатачы. 5. Улулкь. 6. Кыытмамакь. 10. Узайыу. 13. Багъынлыкь. 14. Байламлыкь. 16. Жасаныу. 17. Ачыкьлыкь. 22. Учхара. 23. Малкьарлы. 25. Шыйылыкь. 28. Кыаплан. 29. Ачыкьол. 30. Жалын. 32. Боран.

Судок

8			6					3
	6		8				7	
		3	7		2			
		8	2		6			
6	2	9	7	5	3	8	1	4
		1	9		3			
	7		1		9			
	8		4				3	
4			3					8

Ёресине, энине да белгиленген квадратлада тарихле кыайтарылмазгъа керекдиле. Тюз толтурулган судокуну эсеби барысында да бир боллукьду.

ТОКУМАЛАНЫ Салим хазырлаганды.

ГАЗЕТНИ 14-15-чи НОМЕРИНДЕ БАСМАЛАНГАН СУДОКУНУ ЖУУАПЛАРЫ:

2	6	1	5	3	4	9	7	8
5	8	4	6	9	7	2	3	1
9	7	3	2	1	8	4	6	5
7	3	9	4	5	1	8	2	6
8	1	2	7	6	9	3	5	4
4	5	6	8	2	3	7	1	9
6	4	5	9	7	2	1	8	3
3	2	8	1	4	5	6	9	7
1	9	7	3	8	6	5	4	2

Учредитель: Кыабарты-Малкыар Республиканы Парламенти бла Правительствосу

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДАКЦИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш редакторну орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат (баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь),
МОКЪЛАНЫ Зукура (бёлюмно редактору),
ТИКАЛАНЫ Фатима (бёлюмно редактору).

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмный - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 42-66-85.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин кыоруулау жаны бла Кыабарты-Малкыар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрде регистрация этилгенди.
Регистрация номер — ПИ № ТУ07-00118. Индекс - 51532

Газетин басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Тетраграф" ООО-ну типографиясында басмаланганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Номерге графикге кёре 19.00 сагьатда кыол салынады. 20.00 сагьатда кыол салынганды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГАРГЪАНЛА:
Муусуланы Сакынат - дежурный редактор;
Кетенчиланы Зульфия, Кучукланы Сафия - жууаплы секретарьны орунбасарлары;
Зезаланы Лида - (1,2,3,4-чю бетле),
Ахъбекланы Жаннета - (9,10-чю бетле),
Токумаланы Салим (11,12-чи бетле) - корректорла.

Тиражы 1407 экз. Заказ № 125
Багъасы 15 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар,
Ленин атлы проспект, 5
электронный почтасы:
elbor_50@mail.ru